

ним енерго-інформаційним інструментарієм. Увага як певна енерго-інформаційна структура допомагає встановити фізичні відносини з оточуючим і внутрішнім, змістовним світом. Означені фізичні взаємозв'язки містять всі рухливі функції, почуття, відчуття тощо.

В юридичних провадженнях, у частині отримання знань про обставини юридичної події шляхом експертних актів щодо оброблення інформації від об'єктів, які перебували в контакт з конфліктуючими сторонами, чуттєво-біологічний рівень сприйняття інформаційно-енергетичних структур невід'ємно пов'язаний з психічною діяльністю людини, зокрема самого експерта в криміналістичному провадженні. Експерта в цьому разі необхідно розглядати як ланку, інформаційну одиницю в енергетичному просторі. Отже, процес пізнання експертом істини по справі виступає як акт механічний, біологічний, психічний, енерго-інформаційний тощо. З огляду на заявлене, необхідно зауважити, що залежно від рівня вирішуваних експертних задач необхідно обирати відповідні: методику, тактику, інструменти дослідження, лінгвістичну форму описування, техніку безпеки тощо. Для дослідження енерго-інформаційного рівня об'єкту, його внутрішньої, змістовної частини необхідно обирати відповідний інструментарій. Безпека прийняття єдиного вірного професійного рішення лежить у площині його персонального енерго-інформаційного потенціалу, володіння ним енергетичними навичками, а також навичками повного самоусвідомлення в умовах певних експертних ситуацій.

Воля як елемент інструментарію психічного рівня, що за природою являє специфічну енергетичну структуру, у своєму ефективному режимі обов'язково пов'язана з увагою, яка також має енергетичну природу і, таким чином, відповідає науковим вимогам тотальності інструментарію. Певні енерго-інформаційні конфігурації волі й уваги формують наміри суб'єкта дослідження. Без змістовного визначення "волі" і "уваги" в термінах енерго-інформаційного рівня й відповідних структур неможливо отримати дійовий і життєздатний інструментарій наукового дослідження. Зважаючи на обставину, що цей інструментарій є суть природних аспектів суб'єкта дослідження, виникає питання щодо наукової організації діяльності по створенню умов системного його розвитку, що можливо за наявності відповідних методологічних основ. Акцентуємо увагу на термінологічному тандемі - енергія плюс інформація, де інформація маніфестує форму, в якій зберігається зміст, тобто програма існування й розвитку цієї форми, своєрід-

ний код. Інформація без змісту, певного виду енергії, не креативна, не дійова; у ній не міститься сила, що є живою й продуктом розуму.

Критично розглядаючи сучасні наукові позиції щодо визначення науки криміналістики, зокрема В.Ю. Шепітька: "Криміналістика - это наука о закономерностях преступной деятельности и ее отражении в источниках информации..." [8, 7], відзначимо, що її науковий погляд функціонально спрямований у бік формального й беззмістовного прояву природних тенденцій (а не закономірностей) у частині відображень наслідків злочинної діяльності у формальних носіях, які, апріорі, неможливо визнавати джерелами доказів, а питання щодо визначення природи інформаційного джерела доказів лишається відкритим. Закономірності, які мають виходити до складу предмета науки криміналістики, в означеному ключі фактично не визначені з причини матеріалістичного підходу й визнання суто матеріального спектру інструментарію пізнання тих закономірностей; лишилися поза увагою суто причинний нематеріальний фактор їх появи й розвитку. З позицій причинних факторів відривається креативна перспектива розбудови дійсно предметної новітньої науки криміналістики.

Література

1. Шенон К. Работы по теории информации и информатике. - М., 1963.
2. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. - 2-е изд. - М.: 1968.
3. Шрейдер Ю.А. Социальные аспекты информатики // НТИ: ВИНТИ. 1989. - № 1.
4. Рич М. Энергетическая анатомия: Руководство к пониманию и использованию Энергетической Системы Человека / Перев. с англ. - М.: София, 2012. - 192 с.
5. Ки Т. Практическое пособие по космоэнергетике. - М.: Золотой теленок, 2007. - 224 с.
6. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. - М.: Политиздат, 1991. - 287 с.
7. Криміналістика: Посіб. для підготов. до іспитів. / І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. - 3-е вид., стереотип. - К.: Вид. ПОЛИВОДА А.В., 2005. - 236 с.
8. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Курс лекцій. - 2-е узд., перераб. и дополнен. - Х.: Одиссей, 2005. - 368 с.

*Калянова Л.В.
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
транспортного права Одеського національного
морського університету
Надійшла до редакції 25.08.2012*

УДК 343.12:341.6

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Тарасенко Р. В.

Кримінально-процесуальне законодавство не тільки надає органам дізнання, досудового слідства, прокуророві й судові владні повноваження, реалізація яких обмежує або ущемляє вихідні конституційні права й свободи людини, а й зобов'язує дбати про дотримання прав учасників кримінального судочинства. Це підкреслює гуманістичний характер кримінального процесу, спрямованість на забезпечення інтересів людини, побудову громадянського суспільства й правової держави.

На сучасному етапі становлення демократичних

інституцій і реформування законодавства дуже важливо дотримуватися тих основоположних принципів кримінального процесу, що продекларовані міжнародними нормативними документами, запозичити загальноприйняті міжнародною спільнотою положення й ідеали. Одним з найважливіших таких принципів є забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Адже не можна переоцінити можливість для свідків і потерпілих безперешкодно свідчити в ході досудового розслідування чи надавати допомогу органам дізнання

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

й слідства, давати свідчення в суді, не піддаючись залякуванню та не боячись відплати зі сторони кримінальних елементів. Те саме стосується підозрюваних, обвинувачуваних чи підсудних, які неодмінно потребують відповідних гарантій безпеки у разі сприяння здійсненню правосуддя, виконання свого громадського обов'язку в інших формах незалежно від думки вищих щаблів кримінальної ієрархії, навіть якщо їм загрожує серйозне кримінальне покарання. Беззаперечною позитивною складовою є можливість безперешкодно виконувати свої функції тими учасниками кримінального судочинства, які наділені владними повноваженнями - працівників органів дізнання, слідчих, прокурорів, суддів, бо від цього залежить стабільність функціонування системи кримінального судочинства.

Проблемам забезпеченню безпеки учасників кримінального судочинства з початку 90-х років ХХ ст. приділено багато уваги в працях вітчизняних процесуалістів, криміналістів і вчених у галузі оперативно-розшукової діяльності, зокрема К.В. Антонова, Л.І. Аркуши, М.П. Водька, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, А.В. Іщенко, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, Д.І. Никифорчука, С.С. Овчинського, Ю.Ю. Орлова, В.Г. Самойлова, Г.К. Синілова, О.П. Снігерьова, В.Л. Ортинського та ін. Проте здебільшого в роботах вітчизняних науковців питання забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства розглядалися з загальних позицій здійснення цієї діяльності, подолання кримінальної протидії розслідуванню чи проведенню окремих оперативно-розшукових заходів щодо окремих категорій учасників судочинства. При цьому відсутнє концептуальне бачення прийняття й функціонування ефективної державної програми захисту свідків та інших учасників кримінального судочинства, впровадження ефективних правових механізмів.

Метою статті є з'ясування міжнародних правових гарантій у сфері забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, ступеню їх віддзеркалення в національному законодавстві, виділення проблемних питань за зазначеним напрямком.

Абсолютно природно, що при розробці нормативних положень національної стратегії захисту учасників кримінального судочинства слід урахувати міжнародний досвід і позитивну практику інших розвинених держав, аналізувати існуючі за кордоном і прийняті для заповнення позиції. А вже за часів Радянського Союзу інструментів законодавчого захисту учасників кримінального судочинства не існувало. Наприклад, до способів захисту свідків і осіб, які сприяли розкриттю злочину, також їх непритягнення до кримінальної відповідальності, відносилися: домовленість негласного співробітника з особами, яким він надав інформацію, про те, щоб вони при розслідуванні кримінальної справи не згадували його як учасника злочинної групи; припинення кримінальної справи щодо негласного співробітника в ході розслідування; виділення матеріалів кримінальної справи на негласного співробітника в окреме провадження з подальшим припиненням справи [8, 220] тощо. Звичайно, що за таких умов відсутності правових механізмів про ефективний захист свідків та інших учасників процесу не могло бути й мови. Захист осіб, які сприяли розкриттю злочину, чи звільнення їх від відповідальності найчастіше залежали від особистих якостей оперативних працівників, їхнього вміння домовлятися зі слідчим та іншими суб'єктами кримінального процесу.

На цьому етапі загальні засади забезпечення державного захисту в кримінальному судочинстві знайшли своє відображення в нормах міжнародних нормативно-правових документів. Можна сказати, що це загальновизнані юридичні інструменти й резолюції ООН щодо стандартів і норм, які стосуються захисту свідків. Розглянемо детально ці загальновизнані принципи й стандарти державного захисту учасників кримінального судочинства з посиленням на міжнародні акти. Так Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою зобов'язує сприяти відповідності судових процедур потребам жертв злочинів шляхом вжиття заходів для зведення до мінімуму незручностей для жертв охорони їх особистого життя тоді, коли це необхідно, і забезпечення їх безпеки, а також безпеки їх сімей і свідків з їхнього боку та їх захисту від залякування й помсти [1, п. 6d]. Декларація закріплює положення щодо захисту прав жертв, які були порушені, і признає, "що жертвам злочинів і зловживань владою, їх сім'ям, свідкам та іншим особам, які надають їм допомогу, несправедливо завдаються збитки, тілесні ушкодження й збитки їх власності та що, окрім цього, вони можуть піддаватися обмеженням у ході сприяння судовому переслідуванню правопорушників". Такі жертви згідно з декларацією мають право на справедливе правосуддя, отримання реституції, компенсації і соціальної допомоги [1, п. 6].

Неапольська політична декларація й Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності надає рекомендації вживати заходів, які заохочують членів злочинних організацій до співробітництва й наданню свідчень, включаючи адекватні програми захисту свідків і членів їх сімей та - в установлених національними законами межах - пом'якшення для них покарання в разі їх співробітництва в ході кримінального процесу [2, п. 17].

Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 р., зазначає серед спеціальних методів розслідування здійснення агентурних операцій компетентними органами з метою ефективної боротьби з організованою злочинністю [3, 20]. Конвенція вимагає від Держав-учасниць приймати відповідні заходи із захисту свідків у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів [3, 24].

Конвенція проти корупції, прийнята резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 р., передбачає в ст. 32 "забезпечення ефективного захисту від ймовірної помсти або залякування свідків і експертів, які свідчать у справах за злочинами, що визначені цією Конвенцією, та, у відповідних випадках, щодо їхніх родичів та інших близьких їм осіб" [4, 32]. Заходи, націлені на захист свідків, можуть бути такі: а) встановлення процедур для фізичного захисту таких осіб, наприклад, - тією мірою, якою це необхідно й практично можливо, - для їхнього переселення в інше місце, і прийняття таких положень, які дозволяють, у відповідних випадках, не розголошувати інформацію, що стосується особи й місцезнаходження таких осіб, або встановлюють обмеження щодо такого розголошення інформації; б) прийняття правил доведення, які дозволяють свідкам і експертам свідчити в такий спосіб, який забезпечує безпеку таких осіб, наприклад, дозвіл свідчити за допомогою засобів зв'язку, таких як відеозв'язок або інші відповідні засоби.

Держави-учасниці розглядають можливість укладання з іншими державами договорів або домовленостей

про переселення осіб. У статті 33 “Захист осіб, які повідомляють інформацію” Конвенції проти корупції містяться положення щодо можливості включення до внутрішньої правової системи держави належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов’язані зі злочинами несправедливого поводження [4, 33]. Стаття 37 зазначеної Конвенції “Співробітництво з правоохоронними органами” декларує, що кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів для заохочення осіб, які беруть чи брали участь у вчиненні будь-якого злочину, визначеного цією Конвенцією, до надання інформації, корисної для компетентних органів з метою розслідування й доказування, а також до надання фактичної конкретної допомоги компетентним органам, яка може сприяти позбавленню злочинців доходів, здобутих злочинним шляхом, і вжиттю заходів для повернення таких доходів [4, 37].

Усі без виключення зазначені принципи й правові гарантії було свого часу імплементовано до національних законодавств розвинених зарубіжних країн. Хоча до впровадження ефективних програм захисту учасників судочинства багато країн прийшли різними шляхами. Незважаючи на це, існуючі програми такого роду вельми схожі між собою, якими б різними не були географічні особливості, правові системи, розміри або рівні соціально-економічного розвитку відповідних країн.

Законом України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” [7, 7-8] затверджено більшість позитивних гарантій безпеки свідків та інших учасників процесу. Проте окремі положення до цих пір відповідним чином не впроваджені в національне законодавство України й правозастосовну практику. Виходячи з аналізу наявних правових джерел, слід констатувати відсутність механізму реалізації закріплених зазначеним Законом гарантій безпеки. Жоден закон не називає, які саме оперативні підрозділи й які процедури повинні вживати окремих трудовітких заходів безпеки (зміна місця проживання, роботи й навчання), адже останні, особливо в системі МВС, завантажені роботою відповідно до своїх безпосередніх завдань. Закон не визначає, за які фінансові кошти ці підрозділи мають змінювати місце проживання, роботи й навчання тощо, адже такі заходи із захисту свідків передбачають суттєві витрати.

Це свідчить про необхідність ґрунтовної розробки концепції забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, встановлення ефективного механізму реалізації гарантій захисту свідків, закріплення конкретних повноважень у цій сфері відповідних підрозділів, їх структури, фінансування, а також повноважень усіх задіяних державних органів щодо безумовного сприяння в проведенні заходів безпеки.

Література

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, прийнята резолюцією 49/159 Генеральної Асамблеї ООН від 23 грудня 1994 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 р. // Офіційний вісник України. - 2006. - № 14. - Ст. 1056.
4. Конвенція проти корупції, прийнята резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 р. // Офіційний вісник України. - 2006. - № 44. - Ст. 2938.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1961. - № 2. - Ст. 15.
6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 22. - Ст. 303.
7. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 11. - Ст. 51.
8. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник / Под. ред. К.К. Горяйнова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. - М.: ИНФРА-М, 2007. - 832 с.

Тарасенко Р.В.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 29.08.2012

УДК 343.37.7:004

ОЗНАКИ КОНТРАБАНДИ ЯК ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Базярук І. М.

Контрабандна злочинність має свої особливості, притаманні лише їй ознаки, ті, що розкривають суть цього явища та, водночас, допомагають відрізнити її від інших видів злочинності. Зауважимо, що злочинність у сфері незаконного переміщення предметів через митний кордон України дійсно завдає значної шкоди економічним інтересам держави й суспільства, впливає на процес наповнення державного бюджету, стабільність внутрішнього ринку, предмети контрабанди безпосередньо впливають на життя й соціально-економічне становище населення. Її масштаби за роки незалежності сягнули такого рівня, що вона стала визначати характер і напрям реформ не тільки у сфері економіки, а й у системі державного будівництва й правоохоронної діяльності. Упровадження ринкових відносин в Україні, не-

досконалість правового регулювання господарської діяльності, відсутність належного митного й пропускного режимів через державний кордон України, корумпованість окремих службовців Державної митної служби, Державної прикордонної служби, Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України є чинниками, що призвели до стрімкого, порівняно з радянською добою, зростання контрабанди.

Окремими питаннями контрабандної злочинності займалися А. Долгова, А.Ф. Зелінський, В.М. Єсімов, П.Н. Панченко, О.М. Яковлев. Однак питання контрабанди як злочинної діяльності ними розглядалися у контексті дослідження інших більш загальних питань. Вагомим позитивним внеском у розроблення концепцій боротьби з контрабандою є положення, розроблені в

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧІЙ ЧАСОПИС**